

Evaluating the History Course Subjects Involved in the Programs of Primary Schools, Secondary Schools and Elementary Schools Published from 1970's Until Today According to the Education Terms

Yusuf Keskin¹

¹ Sakarya University, Faculty of Education, Turkey

ARTICLE INFO

Article History:

Received 27.09.2011

Received in revised form

26.06.2012

Accepted 08.07.2012

Available online

10.08.2012

ABSTRACT

In this research, the History course subjects of primary school, secondary school and elementary schools published from 1970's until today have been evaluated chronologically. For this reason, a qualitative research method of document review has been used in this research. In consequence of this research, it is confirmed that the History course subjects in the programs of evaluated period are predominantly of Turkish History and a dark sense of nationalism is dominant. It can be understood that purposes related to History courses are non-disciplinary in all programs and it is aimed to bring the citizens up as the Republican regime desires through this course. It can also be mentioned that chronological History teaching has been maintained from 1970's until today. It is observed in the History course programs that the subjects of Turkish history and Kemalism was predominantly involved in 1980-1990 period and this importance has increasingly continued until today. However, it can be asserted that the History course subjects involved in Social Studies curriculum of 2005 differed from the previous ones and pioneered an alteration in the sense of nationalism.

© 2012 IOJES. All rights reserved

Keywords:

History education/teaching, History lesson programs, Program development, Social studies, Social studies curriculums

Extended Summary

The disciplinary of History does not solely reflect what mankind did in the past. It also teaches mankind what he is and what he has to do. It is possible to accomplish this when teaching History as a separate course in schools. Teaching History is to be in an attempt to students for working up the knowledge, attitudes and skills presented by the science of History into behaviors by means of formal educational institutions.

There are many different opinions on what to teach in the History courses in the school, which topics the History course subject should contain and which subjects should necessarily be eliminated out of the program. The main component shaping the History education throughout the world is the dominant political/philosophical way of thinking of that current period. The predictive factors in History education used to be the form of states in the ancient age, the religion in the medieval age, the nationalism in the modern age; while it is nowadays the multicultural approach reviewed in globalization.

Throughout the world and especially in our country, the History course programs in the preparation phase has been planned to make society and individuals practical contributions; in short, History has been

¹ Corresponding author's address: Sakarya University, Faculty of Education, Department of Elementary, Social Studies Education, Hendek/Sakarya/Turkey.

Telephone: +90 264 614 10 33

Fax: +90 264 614 10 34

e-mail: ykeskin@sakarya.edu.tr

regarded as a tool in the citizenship education of individuals from past to present. This situation, willingly or not, caused political and ideological way of thinking to reverberate on the prepared the History course curriculums and course books.

Purpose

In this research, it is aimed to evaluate how political and philosophical way of thinking reverberated on the History course programs from 1970's until today in a chronological manner and by predicating the History course programs on.

Method

In this research, a qualitative research method of document review has been used in this research since the History course subjects of primary school, secondary school and elementary schools published from 1970's until today have been aimed to be evaluated chronologically.

Results and Discussion

The results of the findings of this study are summarized as the following articles. In addition, the results are discussed in comparison with the results of previous research findings.

- When History course programs and topics in primary schools, secondary schools and elementary schools published from 1970's until today are evaluated, it has been confirmed that some kind of alterations parallel to political and social incidents have been experienced in ten year periods. Keskin (2012b) has identified in his study that the political and ideological approaches have been reflected secondary school History education programs. This finding matches up with the results of this study. Also, Keskin (2012b) went on periodic classification in his study. This classification is given as the Chaotic Period between 1960-1980, the Military Intervention Period between 1980-1990, the Period of Change and the Globalization Period in 2000s. The political understanding and their applications of these periods that are included in the scope of this study are reflected on History programs/topics that are prepared.
- When the History course topics of on implementation between 1970 and 1980 are evaluated, it has been discovered that there has been a disconnection between primary school and secondary school. It has been confirmed that primary school topics are predominantly Turkish history topics while it is ancient age, Greek and Roman history which has the effects of the humanism movement of one-party period. This result matches up with the results of the study that was prepared by Keskin (2010b). Aktekin (2009) states in his study that History classes are viewed as important in creating national identity and this understanding has continued from the declaration of the Republic until today. This finding contrasts with the results of research. Because the Turkish Humanism that was applied between 1938-1950 period were reflected in the History programs that were prepared in that period. It is reported in the studies that the interest that was given to Turkish history were reduced and the Greece and Roman history topics were increased. (Yiğit, 1992; Elbir and Karakaş, 2007; Keskin, 2008). For this reason, it is not possible to talk about national history applications during the period of the Republic.
- Curriculums published in 1970–1980 period could not find the opportunity to be implemented by current political and social incidents of that period. The 1970s were years of economic depression in our country as all the world. In addition, the right-left conflict occurring worsened the situation. All this negativeness affected the education and many applications undertaken in this period was only half finished.
- In the 1980-1990 periods that is started after the military intervention of the Armed Forces, the importance of Turkish history and Kemalist nationalism was raised. National History course program published for secondary schools in 1985 has response characteristics to the previous History topics –especially in the secondary school level. Because as mentioned above, the previously published secondary school History programs gave place predominantly on issues of Greek and Roman history in the contraversion of national identity. Copeaux (2003) Dilek (2007) and Koçak (2009) named this period as the 'Turkish-Islamic Synthesis' period. In this period it is

stated that Turkish history topics, especially Turkish history after Islam, became place in a large extent. These findings support the results of research.

- Among the evaluated periods, it is 1980-1990 period when Kemalism and Kemalist nationalism took the most places. Turkish Republic Revolution History and Kemalism were added to middle and high school programs and these were taught as compulsory lessons. Keskin (2012b) states in his study that when the secondary level program of this lesson is examined, it was prepared of ideological concerns and the basic goal was to instill certain ideas and behavior patterns to the students. This finding supports the results of the study.
- When the History topics between 1990 and 2000 are evaluated, it is obviously seen that it has great similarities with the previous period and the programs prepared separately for primary schools and secondary schools were changed for the sake of the unity of elementary schools.
- It is confirmed that chronological History teaching is dominant when the History topics in all programs prepared until 2005 are evaluated. Among the evaluated programs, it is only the Social Studies curriculum of 2005 which does not include chronological History education. Şimşek (2005) and Keskin (2012b) state in their studies that when the issues of history program in 2005 was examined, the chronological understandings were abandoned that were existing in all previous programs and the topics were associated with social life. These findings support the results of research.
- It is clearly appeared that the mission attributed to History courses from 1970 until today is “to bring up citizens that the Republican regime wants”. Kaplan (1999) states in his study that when the relevant literature and documents were examined; in Turkey the main object in education is to instill a national consciousness, and to encourage citizenship and patriotism since the declaration of Republic. While the State is fulfilling their duties and instilling the awareness of citizenship to new generations, it got the most important support from education. When the subject is the ideology of the State, the education policies must have political content. The schools that are institutions that the State ideology is kept alive can be used in the training programs of the lessons to use this ideology to the individuals (Dilek, 2007). History lessons/issues, in this context, is seen as tool to instill national consciousness to the children from past to the present.
- It is confirmed that general and specific purposes of the History courses in all evaluated programs are non-disciplinary. According to Dilek (2007), the goals for discipline are based on the findings of its internal discipline. It is far from Social justice and concerns. Non-disciplinary purposes (social purposes) are based on social concerns rather than disciplinary findings. The goal is to instill some cultural values, ideas etc. to students rather than teaching discipline.
- It can be mentioned that traditional approach, which the History education had been considered as a tool in transmitting citizenship and identity, was adopted until 2005 program. Within the 2005 program the mission that is loaded to history has also changed. Şimşek (2005) states in his study that the history topics in this program does not take a place as discipline but an area that is assisting in solving problems of social life. These findings support the results of research.
- It is confirmed that the sense of nationalism seen in all programs prepared until 2005 has been changed in this program. In this program, a liberal sense of nationalism including universal values in addition to national values was adopted. Similar conclusions were reached that were carried out by Keskin (2008) and Ertürk (2006).
- Among the History course programs published in the Republic period, it is only the Social Studies program of 2005 which includes -even not so detailed- the multicultural education. When the program related with this course is examined, it seen that multicultural education takes place in the program. (Ertürk, 2006; Cırık, 2008; Keskin, 2008; Açıkalın, 2010; Keskin and Yaman, 2012). Cırık (2008) and Açıkalın (2010) stated that a multicultural education take place in their recently published as a joint program Social Studies. Açıkalın (2010) stated in his study that there are multicultural elements in the ‘ Global Connections’ learning field that provide students existing human lives and cultural elements who live in various parts of the world. These findings support the results of research.

Türkiye’de 1970’li Yıllardan Günümüze Kadar Yayınlanmış İlkokul, Ortaokul ve İlköğretim Okulu Programlarında Yer Alan Tarih Dersi Konularının Dönemlere Göre İncelenmesi

Yusuf Keskin¹

¹ Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkiye

MAKALE BİLGİ

Makale Tarihiçesi:

Alındı 27.09.2011

Düzeltilmiş hali alındı

26.06.2012

Kabul edildi 08.07.2012

Çevrimiçi yayımlandı

10.08.2012

ÖZET

Bu çalışmada, 1970’li yıllardan günümüze kadar yayınlanmış olan ilköğretim, ortaokul ve ilköğretim programlarında yer alan Tarih dersi konuları kronolojik olarak incelenmiştir. Bu nedenle çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, incelenen dönemdeki programlarda Tarih konularının Türk tarihi ağırlıklı olduğu ve koyu bir milliyetçilik anlayışının hâkim olduğu tespit edilmiştir. Tarih dersine ait amaçların programların tamamında disiplin dışı olduğu ve bu dersle Cumhuriyet idaresinin istediği vatandaşların yetiştirilmesinin amaçlandığı anlaşılmaktadır. Daha önceki dönemlerde olduğu gibi, 1970’li yıllardan günümüze kadar kronolojik Tarih öğretiminin yapıldığı söylenebilir. Tarih programlarında, Türk tarihi ve Atatürkçülük konularına -daha önceki dönemlere oranla- ağırlıklı olarak 1980-90 döneminde yer verildiği ve bu önemin artarak günümüze kadar devam ettiği gözlenmektedir. Yalnız 2005 tarihli Sosyal Bilgiler programında yer verilen Tarih konularının farklılık gösterdiği ve milliyetçilik anlayışında bir değişimin başlatıldığı tespit edilmiştir.

© 2012 IOJES. Tüm hakları saklıdır

Anahtar Kelimeler:

Tarih eğitimi/öğretimi, Tarih dersi programları, Program geliştirme, Sosyal bilgiler, Sosyal bilgiler programları

Giriş

Tarih disiplini sadece insanın geçmişte neler yaptığını göstermez. Ayrıca insanın ne olduğunu ve ne yapması gerektiğini de öğretir. Bunun yapılabilmesi ise, tarihin okullarda ayrı bir ders şeklinde okutulmasıyla mümkündür. Bu noktadan hareketle tarih öğretimi/eğitimi üzerinde durmak yerinde olacaktır. Tarih öğretimi, formal eğitim kurumları aracılığıyla, tarih biliminin ortaya koymuş olduğu bilgi, tutum ve becerileri öğrencide davranış haline getirmeye çalışmaktır (Demircioğlu, 2007). Acaba tarih yazmak mı, yoksa tarihi öğretmek mi daha zordur? Günümüz dünyasına ve özelde de Türkiye’ye bakıldığında, bu sorunun cevabının “tarihi öğretmek” olduğu anlaşılmaktadır. Tarih biliminin gelişim seyri ve bugünkü geldiği seviyeye bakıldığında -birtakım problemlerin halen varlığını sürdürmesine rağmen- şaşırtıcı bir gelişim gösterdiği gözlenmektedir. Ama onun öğretimi konusunda geçmişte var olan temel problemlerin bugün bile varlığını sürdürdüğü ve tartışmaların bitmediği görülmektedir.

Okulda tarih derslerinde neyin öğretilmesi, tarih programının hangi konuları içermesi ve programdan hangi konuların atılması gerektiği konusunda çok farklı görüşler bulunmaktadır (Vella, 2001). Bu farklı görüşleri açıklamaya geçmeden önce Tarih dersi ile sosyal bilgiler arasındaki ilişkiyi açıklamak yerinde olacaktır. Çünkü geçmişte ve günümüzde -özellikle ilköğretime yönelik olarak- Tarih konularının bazen bağımsız programlar, bazen de Sosyal Bilgiler dersi çatısı altında verildiği görülmektedir.

Tarih ve Sosyal Bilgiler

Sosyal bilgiler dersi temelde üç disiplini içerisinde barındırmaktadır: Vatandaşlık bilgisi, tarih ve coğrafya. Tarih, 20. yüzyıl boyunca ilköğretim, ortaokul ve ilköğretim okulu sosyal bilgiler programlarında önemli bir yere sahip olmuştur. İngiltere gibi tek disiplinli program geleneğinin süregeldiği ülkeler bir yana,

² Sorumlu yazarın adresi: Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, Hendek/Sakarya/Türkiye
Telefon: 0 264 614 10 33
Faks: 0 264 614 10 34
e-posta: ykeskin@sakarya.edu.tr

disiplinler arası program geleneğinin doğduğu ülke olan ABD’de dahi, kültürel mirasın genç nesillere aktarılmasında Tarih dersi çok önemli görülmüştür. Bu durum, Türkiye özeli düşünüldüğünde de aynıdır (Öztürk, 2006).

Tarih, vatandaşlık eğitimi açısından düşünüldüğünde de çok önemli bir derstir. Çünkü tarih dersi sayesinde öğrenciler, hem kendi ülkelerinin hem de başka ülkelerin tarihlerini öğrenirler. Vatandaşlık eğitiminde çok önemli görülen kültürel mirasın genç nesillere aktarılmasında da tarih dersinin çok önemli bir işleve sahip olduğu bilinmektedir (Öztürk, 2006).

Türkiye’de halen izlenmekte olan programlara bakıldığında; Tarih konularının ilköğretim düzeyinde Sosyal Bilgiler dersi içinde, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyinde ise tek disiplin anlayışına uygun olarak ve ayrı bir ders şeklinde okutulduğu görülmektedir. Bu çalışmada ilkokul, ortaokul ve ilköğretim okulu programlarındaki tarih konularının incelenmesi amaçlandığından, ilköğretim düzeyinde tarih öğretimi konusuna değinmek gerekmektedir.

İlköğretimde Tarih Öğretimi

Yukarıda da belirtildiği gibi, ülkemizde ilköğretim düzeyinde tarih konuları sosyal bilgiler dersi kapsamında yer almakta ve öğretilmektedir. 1924 yılında ülkemizi ziyaret eden ve eğitim sistemimize yönelik ayrıntılı iki rapor hazırlayan Dewey’e göre özellikle ilköğretim düzeyinde tarih öğretiminde esas amaç “insancıl bağlantı ve ilişkileri tanıyabilme gücünü” öğrencilere kazandırabilmektir. Geçmişin bilgisi, bugünü anlamada anahtar olduğu için tarih öğretilmelidir. Tarih, bir tarihçi için ne olursa olsun, eğitimci için aracı bir sosyoloji olmalıdır (Ata, 1998). Dewey’nin görüşlerinden hareketle ilköğretimdeki tarih öğretimi ile daha üst öğrenim kademelerinde verilenin farklı olması gerektiği söylenebilir.

İlköğretim -ve genel olarak tüm öğretim kademelerinde- tarih öğretiminde iki temel yaklaşım olduğu görülmektedir (Demircioğlu, 2007). İlk yaklaşım, tarihin vatandaşlık ve kimlik aktarımı amacıyla kullanılmasıdır. Bu yaklaşımda tarih, vatandaşlık eğitimi için bir araç olarak düşünülmektedir (Demircioğlu, 2007; Dilek, 2007). Tarih öğretiminde kabul gören ikinci yaklaşım ise, öğrencilere bilimsel bakış açısı ve üst düzey zihinsel becerilerin kazandırılmasını amaçlayan yaklaşımdır (Demircioğlu, 2007). Ülkemizde geçmiş yıllarda yayınlanmış Tarih dersi öğretim programlarına bakıldığında tarihin -diğer sosyal bilgiler dersleri olan coğrafya ve vatandaşlık dersleri ile birlikte- vatandaşlık aktarımında bir araç olarak görüldüğü; yani birinci yaklaşımın benimsendiği görülmektedir.

Dilek (2007) çalışmasında tarih eğitimin amaçlarını, disiplin içi ve disiplin dışı (sosyal) amaçlar olarak sınıflandırmaktadır. Disiplin içi amaçlar, disiplinin kendi içindeki bulgularına dayanır. Toplumsal yargı ve kaygılardan uzaktır. Disiplin dışı amaçlar (sosyal amaçlar) ise disiplinin bulgularından çok toplumsal kaygılara dayanır. Amaç disiplin öğretiminden ziyade, öğrencilere bazı kültürel değerleri, fikirleri vb. aşlamaktır. Ülkemizde özellikle ilköğretim kademesinde tarih dersinin vatandaşlık aktarımı olarak kullanılması, bu ders için belirlenmiş olan amaçların da büyük çoğunluğunun disiplin dışı/sosyal amaç olmasına yol açmıştır (Keskin, 2002).

Ülkemizde genelde tüm öğretim kademeleri, özelde ise ilköğretim düzeyinde uygulanan Tarih dersi programlarında kronolojik tarzda tarih öğretiminin yapıldığı görülmektedir. Pek çok araştırmacıya ve özellikle psikolojik bulgulara göre bu yaş aralığı (10-14 yaş) kronolojik tarih öğretimi için uygun değildir (Şimşek, 2005). Bu nedenle tarih programları hazırlanırken bu durumun mutlaka göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Buraya kadar anlatılanların ışığında; ülkemizde -özellikle ilköğretim çağında- kronolojik tarzda, disiplin dışı kaygılarla ve vatandaşlık eğitimi amaçlı tarih eğitimi anlayışının benimsendiği görülmektedir. Bu durumun başlıca nedeni -tüm Dünyada olduğu gibi- tarih öğretiminin büyük ölçüde dönemin geçerli siyasal/felsefi düşünüş tarzının etkisinde kalmasıdır. Aşağıda bu konuya değinilmiştir.

Tarih Öğretimi ile Siyasal/Felsefi Düşünce Arasındaki İlişki

Klasik tanımlamaya göre eğitimin amacı, bilimin, ülke ve toplumun gelişimine katkıda bulunacak şekilde okul programlarında yer almasını sağlamaktır. Bu açıdan düşünüldüğünde matematik, fizik, kimya gibi disiplinler faydalıdır. Çünkü bunların bilimsel ve teknolojik gelişmeye katkı sağladığı düşünülmektedir. Fakat tarih disiplininin bu tür bir misyonunun olamayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle Tarih ders

programları hazırlanırken topluma ve bireye pratikte yararlı olması düşünülmüş, kısacası tarih geçmişten günümüze bireyin vatandaşlık eğitiminde bir araç olarak görülmüştür (Dilek, 2007). Bu durum da ister istemez hazırlanan Tarih dersi öğretim programlarına, dönemin siyasal ve felsefi düşüncesinin yansıtılmasına neden olmuştur.

Bu çalışmada, Türkiye’de 1970’li yıllardan günümüze yayınlanmış ilkököl, ortaokul ve ilköğretim okulu programlarındaki Tarih dersi konularının dönemlere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Ülkemizin tarihsel süreçteki eğitim birikiminin bilinmesi günümüzdeki eğitim ve öğretim sorunlarının anlaşılmasında ve çözüme kavuşturulmasında çok önemlidir. Türkiye eğitim deneyimi açısından köklü bir geçmişe sahiptir. Hem Osmanlı hem de Cumhuriyet dönemi aydınları ve eğitimcileri tek kurtuluş çaresini eğitimde görmüşlerdir. Cumhuriyet dönemindeki eğitim uygulamaları incelendiğinde pek çok açıdan başarı sağlandığı; en azından nicelik bakımından çok büyük gelişmeler kaydedildiği görülmektedir.

Ülkemizde 1970’li yıllardan günümüze kadar geçen süreç, eğitim tarihi açısından incelendiğinde, özellikle on yıllık devreler halinde çok büyük değişimlerin olduğu görülmektedir. 1970’li yılların Tarih dersi konularının düşünsel arka planını ve gelinen noktayı anlayabilmek için daha eskinin de bilinmesi gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı’dan modernleşme birikimini ve Türkçülük felsefesini miras almıştır. Amaç yeni bir ulus/millet yaratmaktır. Atatürk’ün bu dönemde kurduğu Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumu özellikle Orta Asya Türk tarihi üzerine çalışmalar yapmıştır. Bu durum öğretime de yansımış ve böylece Tarih dersi halka ulusal/milli bilinç aşılamanın en önemli aracı olarak görülmüştür (Şimşek, 2007). Atatürk’ün Tarih tezi doğrultusunda, onun ölümüne kadar hazırlanmış programlar incelendiğinde konuların Türk tarihi ağırlıklı olduğu görülmektedir. Atatürk’ün ölümünden sonra -özellikle ortaokul ve lise Tarih dersi programlarında ağırlıklı olmak üzere- ulusal/milli tarih anlayışı terk edilerek Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve onun bağlı olduğu CHP idaresi Türk Hümanizmasına yönelmiştir. Bu dönemde hazırlanmış Tarih dersi programları ve ders kitapları incelendiğinde Yunan ve Roma tarih ve medeniyetine ait konuların ağırlıklı olduğu, Türk tarihinin ise ikinci plana itildiği görülmektedir (Keskin, 2008). “Yücel ve onunla aynı doğrultuda görüşlere sahip tek parti (CHP ve İsmet İnönü) yönetiminin, Avrupa medeniyetine eski Yunandan geçmek ile varılacağı şeklinde giriştikleri Hümanizm hareketi” (Keskin, 2002: 234), farklı kesimlerden gelen güçlü tepkilerin etkisiyle 1946 yılından itibaren CHP tarafından da terk edilmiştir. 1950’li yıllarda tekrar Türk tarihine ağırlık verilmeye başlanmıştır.

Tarih öğretiminde Türk tarihinin ağırlık kazanması, daha sonraki yıllarda artarak devam etmiştir (Şimşek, 2007). 1970’li yıllardan günümüze kadar Türkiye Cumhuriyeti’nin gelişimi incelendiğinde, özellikle on yıllık devrelerde büyük değişimlerin yaşandığı bilinmektedir. Bu değişimler ister istemez hazırlanan öğretim programlarına da yansımıştır. Bu çalışmada 1970’li yıllardan günümüze, siyasal ve felsefi düşüncenin hazırlanan Tarih dersi programlarına yansımaları kronolojik tarzda ve Tarih dersi programları esas alınarak incelenmiştir.

Yöntem

Yazılı dokümanlar geçmiş hakkında bize bilmediğimiz pek çok şeyi sunan çok değerli bilgi kaynaklarıdır. Bu nedenle, yazılı materyaller nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Araştırmada, 1970’li yıllardan günümüze yayınlanan ilkököl, ortaokul ve ilköğretim okulu programlarında yer alan Tarih dersi konularının dönemlere göre incelenmesi ve bunların karşılaştırılması amaçlandığından nitel araştırma yöntemleri içinde yer alan doküman analizi (belgesel tarama) kullanılmıştır.

Araştırmada temel veri kaynakları; 1970’den günümüze yayınlanmış ilkököl, ortaokul ve ilköğretim okulu programları, Türk eğitim tarihi üzerine yapılan araştırmalar, tarih öğretimi ve programları üzerine yazılan eleştiri veya açıklayıcı nitelikteki eserlerdir.

Araştırmada incelenmiş ve doküman analizi yapılmış programlar şunlardır:

- 1968 tarihli *İlkokul Programı*³
- 1970–1971 tarihli *Ortaokul Programı* ile uygulamaya konulan ve 1973 tarihinde basılan *Ortaokul Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi ve Matematik Müfredat Programı*
- 1985 tarihli ortaokul *Millî Tarih Dersi Öğretim Programı*
- 1981 tarihli *T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı*
- Nisan 1998 tarih ve 2487 sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanan *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı*
- 2005 tarihli *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı*

Yukarıda verilmiş olan programlar analiz edilirken, öncelikle her program kendi içinde değerlendirilmiştir. Değerlendirme işlemi yapılırken içerikte yer alan ünite ve konuların özet listeleri tablolar halinde verilmiştir. Ayrıca programlarda yer alan amaçlar/hedefler gözden geçirilmiş; amaçların disiplin içi mi, yoksa disiplin dışı mı olduğu vurgulanmıştır. Daha sonra ise programlarda ağırlıklı olarak yer verilen konular ile dönemin siyasal/felsefi düşüncesi arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada on yıllık devreler temele alınmış ve bu dönemlerin birbiriyle karşılaştırılması yoluna gidilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde, 1970'li yıllardan günümüze yayınlanmış ilkököl, ortaokul ve ilköğretim okulu programlarındaki tarih konuları on yıllık devreler halinde kronolojik olarak analiz edilmiştir.

1970–1980 Yılları Arasındaki Dönem

1970'ler, bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de ekonomik bunalımın yaşandığı yıllardır. Özellikle 1970'li yılların ikinci yarısı, Türkiye'nin siyasetinde ve ekonomisinde istikrarsızlığın egemen olduğu yıllar olmuştur. Özellikle 1970'lerin sonlarında, siyasi kutuplaşma ve terör olayları had safhaya ulaşmıştır. Tüm bu olumsuzluklar eğitimi de etkilemiş ve bu dönemde girilen pek çok uygulama yarım kalmıştır. Bu dönemde yayınlanmış olan eğitim ve öğretim programlarından da istenen verim elde edilememiştir.

Bu döneme bakıldığında 1968 tarihli İlkokul Programı'nın uygulamada olduğu görülmektedir. Bugün ilköğretimde ikinci kademe olarak nitelendirilen ortaokul kademesinde ise, 1970–1971 yılında uygulamaya giren program kullanılmıştır. Her iki programda da Tarih dersi konuları Sosyal Bilgiler dersi içinde yer almaktadır. Bu iki programda yer alan tarih konuları aşağıda analiz edilmiştir.

1968 tarihli ilkököl programı. Bu program Cumhuriyet döneminde yayınlanmış ilkököl programları arasında en önemli ve en uzun ömürlü olanıdır. Zaman zaman program içeriğinde değişiklikler yapılmış olsa da, köklü bir değişiklikten bahsetmek mümkün değildir (Keskin, 2008). 1962 öncesi ilkököl programlarında Tarih, Coğrafya, Yurt/Yurttaşlık Bilgisi adlarıyla yer alan, bağımsız olarak okutulan dersler 1962 tarihli İlkokul Programı Taslağı'nda *Toplum ve Ülke İncelemeleri* adı altında toplanmıştır. 1968 tarihli İlkokul Programı'nda ise bu dersin adı *Sosyal Bilgiler* olmuştur. 4. ve 5. sınıf düzeyinde okutulan bu derste dördüncü sınıflar için beş, beşinci sınıflar için ise altı ünite belirlenmiştir.

Dördüncü sınıf düzeyinde yer alan ünitelerden ilk ikisi Coğrafya, üçüncü ünite Vatandaşlık, son iki ünite ise Tarih dersine aittir. Tarih dersine ait bu üniteler ve içeriklerinde yer alan konular aşağıda tablo olarak (Tablo 1) verilmiştir.

³ 1968 tarihli İlkokul Programı Cumhuriyetin ilanından günümüze uygulanmış en uzun soluklu programdır. 1970'li yıllardan 2005 yılındaki program değişikliğine kadar -ufak bazı değişimler geçirek- uygulamada kalmıştır. Bu nedenle bu program çalışma kapsamına alınmıştır.

Tablo 1. 1968 tarihli ilkököl programında dördüncü sınıf düzeyinde yer alan tarih konuları

No	Ünite Adı	Konular
IV	İslâmlık ve Türklerin İslâmlığı kabulü	Kısaca Hz. Muhammed'in hayatı İslâmlığın yayılışı ve Türklerin Müslüman oluşu Türklerin İslâm Uygarlığına yaptığı hizmetler
V	Türklerin Anadolu'ya yerleşmesi	Büyük Selçuklu İmparatorluğu, Alparslan'ın kişiliği ve Malazgirt Savaşı... Anadolu Selçuklu Devleti Türklerin özellikleri 1. Cesurluk, konukseverlik, doğruluk... 2. Türkleri birbirine bağlayan bağlar...

Kaynak: MEB, 1969: 75-76

Beşinci sınıf düzeyinde yer alan ünitelerden birinci, üçüncü ve beşinci üniteler Coğrafya, geriye kalan üç ünite ise Tarih dersine aittir. Yalnız son ünite de tarih konularının yanında Vatandaşlık dersine ait konular da yer almaktadır. Tarih dersine ait bu üniteler ve içeriklerinde yer alan konular aşağıda tablo olarak (Tablo 2) verilmiştir.

Tablo 2. 1968 tarihli ilkököl programında beşinci sınıf düzeyinde yer alan tarih konuları

No	Ünite Adı	Konular
II	Osmanlı İmparatorluğu	1. Osmanlı Devletinin Kuruluşu 2. İstanbul'un alınması ve İmparatorluğun kuruluşu 3. Osmanlı İmparatorluğunun Yükselme Devri 4. Osmanlı uygarlığı...
IV	Osmanlı İmp. (Duraklama ve Gerileme Devri)	1. Duraklamanın sebepleri 2. Yenileşme hareketleri 3. Trablusgarp (İtalya), Balkan ve Birinci Dünya savaşları
V	Cumhuriyetimiz	A. Osmanlı İmp. Yıkılması ve Kurtuluş Savaşı 1. Birinci Dünya Savaşından Sonra Osmanlı İmp. 2. Atatürk ve Anadolu'ya geçişi 3. Kurtuluş Savaşı hazırlıkları B. Devrimlerimiz C. İkinci Dünya Savaşı ve Birleşmiş Milletler Ç. İkinci Dünya Savaşından günümüze dünya olaylarına toplu bir bakış D. Türkiye'de çok partili hayata geçiş ve demokrasi E. 27 Mayıs ve yeni Anayasamız...

Kaynak: MEB, 1969: 76-80

Yukarıda tablo olarak (Tablo 1 ve 2) verilmiş olan tarih ünite ve konuları incelendiğinde; kronolojik tarih anlayışının benimsendiği ve konuların tamamı ile Türk tarihi odaklı olduğu görülmektedir. Genelde Sosyal Bilgiler dersine, özde ise Tarih dersine yönelik verilmiş olan amaçlar incelendiğinde tamamının disiplin dışı olduğu görülmektedir. Aşağıda tarih konularıyla ilgili amaçlardan bazıları tablo olarak (Tablo 3) verilmiştir.

Tablo 3. 1968 tarihli ilkököl programında tarih konuları için verilmiş olan amaç örnekleri

Boyut	Amaçlar
Yurttaşlık Görevleri ve Sorumlulukları Yönünden	- Ailesine, ulusa, yurda, Türk devrimlerine ve ülkelerine bağlanır; çalışkan, araştırmacı, inceleyici, fedakâr ve fazilet sahibi iyi bir yurttaş, mükemmel bir insan olarak yetişirler; - Şerefli bir geçmişi olan büyük bir milletin evlâtları olduklarını anlar; milletin geleceğine olan güvenlerini artırır ve Türk milletinin ülkelerini gerçekleştirmek için fedakârlığı göze alabilecek bir karakter kazanırlar; - Topluluk hâlinde yaşamının bir zaruret olduğunu, millet kavramını ve Türk milletinin karakterini kavrar; Türk milletine, Türk bayrağına, Türk askerine ve Türk ordusuna karşı sevgi, saygı ve güven duygularını kuvvetlendirirler; - Millet ve yurt işlerini her şeyin üstünde tutar, millet ve yurda karşı canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ülkü haline getirirler; - Türk devriminin anlamını, ayrı ayrı yönlerden önemini, Türkiye'nin saadet ve refahına yaptığı ve yurdun geleceğine yapacağı etkiyi kavrarlar; - Tarihte milletimize ve insanlığa hizmet etmiş olan Türk büyüklerini tanır ve onlara karşı ilgi ve sevgi duyarlar;...

Kaynak: MEB, 1969: 63-65

Yukarıda Tablo 3'te verilmiş olan amaç cümleleri incelendiğinde; milliyetçilik (milli/ulusal bilinç) değerinin çok önemli görüldüğü, resmi devlet ideolojisinin programlara yansıtıldığı görülmektedir (Keskin, 2008). Dilek'in (2007: 38) ifadesiyle "Tarih eğitimi vatandaşlık duygusu, moral ve kültürel değerleri aşlamak açısından Türk toplumunun ihtiyaçlarını karşılamak üzere düzenlenmiştir." 1968 programındaki Tarih konuları için verilen amaçlar bu tespiti doğrular niteliktedir. Konuların İslam tarihi ile başlatılarak 1960'lı yıllara kadar getirildiği ve ağırlığın Türk tarihine (İslamiyet sonrası Türk tarihi) verildiği görülmektedir. Yukarıda verilmiş olan (Tablo 3) amaç cümleleri incelendiğinde, Tarih dersinden pratik olarak yararlanılmak istendiği ve disiplin dışı amaçların önemli görüldüğü söylenebilir.

1970-71 tarihli ortaokul sosyal bilgiler programı. 1970-1971 öğretim yılında uygulamaya konulan ve 1973 tarihinde basılan Sosyal Bilgiler dersine ait bu program, ufak değişiklikler geçirerek 1985 yılına kadar uygulamada kalmıştır. Bu program ile Cumhuriyetin kuruluşundan beri ortaokullarda birbirinden bağımsız olarak okutulan ve tek disiplin anlayışının hâkim olduğu sosyal bilgiler kapsamına giren dersler *Sosyal Bilgiler* adı altında toplulaştırılmıştır (Keskin, 2002). Bu programda amaçlar, açıklamalar ve sınıflara göre üniteler-konular verilmiştir.

Programın içeriği incelendiğinde, Sosyal Bilgiler dersinin üç sınıfta da okutulduğu görülmektedir. Bu programda ortaokul birinci sınıf için altı, ikinci sınıf için on, üçüncü sınıf için ise on bir ünite belirlenmiştir.

Ortaokul birinci sınıf düzeyinde yer alan ünitelerden ilki Vatandaşlık, sonraki iki ünite Coğrafya, geriye kalan son üç ünite ise Tarih dersine aittir. Tarih dersine ait bu üniteler ve içeriklerinde yer alan konuları özetleyen tablo (Tablo 4) aşağıda verilmiştir.

Tablo 4. 1970-71 tarihli ortaokul sosyal bilgiler programında birinci sınıf düzeyinde yer alan tarih konuları

No	Ünite Adı	Konular
IV	Yurdumuzda Bizden Önce Kimler Yaşamışlardır	A. Tarih Öncesinde Anadolu B. Anadolu'nun Tarih çağına Giriş ve Mez. İle Münasebeti C. Anadolu'da Hititler D. Urartular-Farikahılar ve Lidyalılar E. Batı Anadolu ve Ege Uygarlıkları
V	Apenin Yarımadası ve Roma İmparatorluğu	- Apenin ve İber Yarımadaaları - Hıristiyanlık - Roma ve Uygarlığı
VI	Orta Çağda Avrupa ve Doğu Roma İmparatorluğu	A. Orta Çağda Avrupa'da Sosyal-Dini ve Ekonomik Durum

Kaynak: MEB, 1973: 35-43

Ortaokul ikinci sınıf düzeyinde yer alan ünitelerden yedi, dokuz ve on numaralı üniteler Coğrafya, geriye kalan altı ünite ise Tarih dersine aittir. Tarih dersine ait bu üniteler ve içeriklerinde yer alan konular aşağıdaki tablo (Tablo 5) üzerinde özet olarak verilmiştir.

Tablo 5. 1970-71 tarihli ortaokul sosyal bilgiler programında ikinci sınıf düzeyinde yer alan tarih konuları

No	Ünite Adı	Konular
I	Orta Çağda İslâmlıktan Önce Başlıca Türk Devleti ve Uygarlıkları	Göktürk, Kutluk ve Uygur devletleri
II	İslâmlık Nerede ve Nasıl Doğdu; Nerelere ve Nasıl Yayıldı	Arabistan, Dört halife devri, Emeviler, Abbasiler ve Endülüs
III	Müslüman Türk Devletleri	Karahanlılar ve Gazneliler, Büyük Selçuklu İmparatorluğu
IV	Onuncu Yüzyıldan Sonra Anadolu	A. Anadolu Selçuklu Devleti B. Osmanlılar
V	Yeni Bir Çağ Başlıyor	A. Avrupa Kitasına Toplu Bir Bakış B. Yeni Çağ Başında Avrupa
VI	Osmanlıların Yükselme Devri	
VII	Osmanlı İmp. Dur. ve Gerilemesi	

Kaynak: MEB 1973: 43-50

Ortaokul üçüncü sınıf düzeyinde yer alan ünitelerden bir ve dört numaralı üniteler Vatandaşlık; iki ve üç numaralı üniteler Tarih, geriye kalan yedi ünite ise Coğrafya dersine aittir. Tarih dersine ait bu üniteler ve içeriklerinde yer alan konular özetle aşağıdaki tablo (Tablo 6) üzerinde verilmiştir.

Tablo 6. 1970-71 tarihli ortaokul sosyal bilgiler programında üçüncü sınıf düzeyinde yer alan tarih konuları

No	Ünite Adı	Konular
II	XIX. Ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu-İmparatorluğun Yıkılması Ve Başlıca Dünya Olayları	A. İslahatın Devamı ve Tanzimat Devri B. Siyasi Olaylar C. I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet Devri
	III	Yeni Türkiye Devletinin Kurulması

Kaynak: MEB, 1973: 54–57

Yukarıda verilmiş olan Tarih ders konuları (Tablo 4, 5 ve 6) incelendiğinde; kronolojik anlayışın hâkim olduğu görülmektedir. 1970–71 tarihli bu programla -aynı dönemde uygulamada olan ve yukarıda incelenen- 1968 İlkokul Programı'ndaki Tarih konuları karşılaştırıldığında; arada farklılıkların olduğu görülmektedir. Her iki programdaki Tarih dersi konularında ortak olan nokta Türk tarihinin ağırlıklı olmasıdır. Farklılık ise 1970–71 programında -Türk tarihi kadar olmasa da- Eskiçağ, Yunan ve Roma tarihi konularına da yer verilmiş olmasıdır. Bunlar, Atatürk'ün ölümünden 1950'li yıllara kadar süren Türk Hümanizması hareketinin etkilerinin azalmakla birlikte devam ettiğinin kanıtıdır. 1938-1950 yılları arasında kültür hayatına hâkim olan hümanist görüş, Atatürk döneminden gelen milli kültür heyecanı ve milliyetçilik arzusunun zayıflatmış ve büyük bir yıkıma neden olmuştur (Yiğit, 1992). Atatürk'ün ölümünden sonra -özellikle ortaokul ve lise Tarih dersi programlarında ağırlıklı olmak üzere- ulusal/milli tarih anlayışı terk edilmiş ve CHP idaresi Türk Hümanizmasına yönelmiştir (Keskin, 2012). Bu dönemde hazırlanmış Tarih dersi programları ve ders kitapları incelendiğinde Yunan ve Roma tarih ve medeniyetine ait konuların ağırlıklı olduğu, Türk tarihinin ise ikinci plana itildiği görülmektedir (Keskin, 2008). 1950'li yıllardan itibaren tekrar Türk tarihine ağırlık verilmeye başlanmıştır. Tarih öğretiminde Türk tarihinin ağırlık kazanması, daha sonraki yıllarda artarak devam etmiştir (Şimşek, 2007). Bu programda yer alan Eskiçağ, Yunan ve Roma tarihine ait konular hümanizmanın izlerinin tam olarak silinemediğini ve kalıntılarının programlarda varlığını devam ettirdiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Bu programda yer alan Tarih konularına ait amaçlar incelendiğinde -aynen 1968 İlkokul Programı'nda olduğu gibi- hemen hemen tamamının disiplin dışı olduğu görülmektedir. Resmi devlet ideolojisine uygun olarak milliyetçi söyleme bu programda da oldukça vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır.

1- Öğrencilere:

- Millet kavramını, Türk milletinin birer evlâdı olmanın şeref ve sorumluluğunu duyurmak; Türk milletinin zeki, kabiliyetli, çalışkan, cesur ve kahraman olduğunu; sanatseverliğinin, estetik zevkinin yüksekliğini ve insanlık duygularının büyüklüğünü tarihten ve bugünden örnekler vererek kavratmak; şerefli milletimizin ona lâyık evlâtları olmak yolunda sonsuz bir çaba harcamaları, bu yolda durmadan ve duraklamadan çalışmak gerektiğini anlatmak ve uygulamak;
- Milletimizin üstün özelliklerini sürdürüp geliştirdikleri ölçüde geleceğe [geleceğe] güvenle bakabileceğimizin ve en ileri millet vasfını alabileceğimizin inancını vermek;
- Türk milliyetçiliğinin ilkelerini benimsetmek... (MEB, 1973: 7).

Bu dönemde yayınlanmış 1973 tarihli Milli Eğitim Temel Kanunu da önemlidir. Bu kanunun 10. Maddesinde "Eğitim sistemimizin her derece ve türü ile ilgili ders programlarının hazırlanıp uygulanmasında ve her türlü eğitim faaliyetlerinde Atatürk İnkılâp ve İlkeleri ve Anayasada ifadesini bulmuş olan Atatürk milliyetçiliği temel olarak alınır" ifadesine yer verilmiştir. Bu ifade, genel anlamda tüm derslere, özelde ise Tarih dersine yüklenen misyonu açık bir şekilde göstermektedir.

1980–1990 Yılları Arasındaki Dönem

Bu dönem, 1980 yılında silahlı kuvvetlerin askeri müdahalesi sonrasında başlamıştır. Müdahale döneminde eğitim politikası, toplumun İslami ve milli değerleri de hesaba katılarak Atatürk ilkeleri etrafında oluşturulmuştur (Dilek, 2007). Bir önceki dönemde (1970–1980 yılları) siyasi dalgalanmalar

sebebiyle Türk tarihi ağırlıklı olan Tarih dersi programları çok uygulama şansı bulamamıştır. 1980'li yıllarda -dönemin siyasi yöneliminin de etkisiyle- Türk tarihi konularına verilen ağırlığın daha da artırıldığı yayınlanan programlar incelendiğinde görülmektedir.

Bu döneme bakıldığında 1968 tarihli İlkokul Programı'nın yine uygulamada olduğu görülmektedir. Bugün ilköğretimde ikinci kademe olarak nitelendirilen ortaokul kademesinde ise, 1985 yılında uygulamaya giren *Millî Tarih* dersi öğretim programı ile 1981 tarihli *T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı* kullanılmıştır. 1968 tarihli İlkokul Programı'nda yer alan Tarih dersi konuları yukarıda analiz edilmişti. Ortaokul Millî Tarih ve T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi programlarında yer alan konular ise aşağıda analiz edilmiştir.

1985 tarihli ortaokul millî tarih dersi öğretim programı. 1985 yılında 64 sayılı TTKB kararıyla sosyal bilgiler, üç derse ayrılmış olup gerekçesi şudur (Turgut, 1992: 41):

"...sosyal bilgiler anlayışı içinde uygulanamadığı kanaatine varıldığından, öğrencilerimize millî tarih şuurunun, kendi coğrafyasının ve Türk kültür anlayışı içinde vatandaşlık bilgisinin etkili bir şekilde verilebilmesi için 1985-1986 öğretim yılından itibaren Millî Tarih, Millî Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri adı altında üç ayrı ders olarak okutulması kararlaştırılmıştır."

"Millî Tarih dersi TTKB'nın 03.05.1989 tarih ve 3 sayılı kararı ile kabul edilmiş; 17.06.1985 tarih ve 2190 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayınlanmıştır. TTKB'nın 15.03.1993 tarih ve 79 sayılı kararı ile değişiklik yapılmıştır" (MEB, 1995: 161).

Programın içeriği incelendiğinde, Millî Tarih dersinin ortaokulun ilk iki sınıfında okutulduğu görülmektedir. Bu programda ortaokul birinci sınıf için beş, ikinci sınıf için ise sekiz ünite belirlenmiştir. Programda, ortaokul birinci sınıf (ilköğretim altıncı sınıf) için belirlenmiş üniteler ve konular özetle aşağıdaki tablo (Tablo 7) üzerinde verilmiştir.

Tablo 7. 1985 tarihli ortaokul millî tarih programında birinci sınıf düzeyinde yer alan tarih konuları

No	Ünite Adı	Konular
I	Orta Asya Türkleri ve Göçler	
II	İslam Tarihi (İslâmiyet'in Doğuşu, Yayılması ve Türkler)	
III	Türklerin İslamiyet'e Geçişleri ve İlk Türk İslam Devletleri	
IV	Türkiye Tarihi	A. Türklerin Anadolu'ya Akınları B. Malazgirt Muharebesi ve Türklerin Anadolu'yu Yurt Edinmeleri...
V	Orta Asya ve Yakın Doğuda Kurulan Diğer Türk Devletleri	
	Atatürkçülük Konuları	A. Atatürk'ün Hayatı B. Atatürk'ün Kişisel Özellikleri ve Çeşitli Yönleri C. Tehdit

Kaynak: MEB, 1995: 167-169

Ortaokul ikinci sınıf (ilköğretim yedinci sınıf) düzeyinde yer verilen üniteler ve konular ise özetle aşağıdaki tablo (Tablo 8) üzerinde gösterilmiştir.

Tablo 8. 1985 tarihli ortaokul millî tarih programında ikinci sınıf düzeyinde yer alan tarih konuları

No	Ünite Adı	Konular
I	Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu	
II	Osmanlı Devleti'nin Yükselmesi ve Dünya Devleti Haline Gelmesi	
III	Yeniçağda Avrupa'da Önemli Olaylar	Coğrafi Keşifler, Rönesans ve Reform
IV	Osmanlı Devletinin Duraklama Dönemi	
V	Osmanlı Devleti'nin Gerileme Dönemi	
VI	Osmanlı Devletinde İslahat ve Yenileşme Hareketleri, Devletin Yıkılışı	
VII	Osmanlı Kültür ve Medeniyeti	
VIII	İkinci Dünya Savaşı ve XX. Yüzyıl Türk Dünyası	
	Atatürkçülük Konuları	

Kaynak: MEB, 1995: 170-174

Yukarıda verilmiş olan Tarih dersi konuları (Tablo 7 ve 8) incelendiğinde; bu programda da içeriğin - Cumhuriyet dönemi Tarih dersi öğretim programlarının çoğunda olduğu gibi- Türk ve Türkiye tarihine ait konulara dayandığı görülmektedir. Programın tamamen milliyetçi bir karaktere sahiptir. Ayrıca Hasan Ali Yücel döneminde başlayan Türk Hümanizması hareketinin etkisinin bu programla tamamen ortadan kalktığı söylenebilir. 1970 tarihli ortaokul Sosyal Bilgiler programında gördüğümüz Yunan ve Roma tarihi konuları bu programda yer almamaktadır. Derse *Milli Tarih* isminin verilmesi de daha önce bu öğrenim kademesinde yapılan Tarih eğitime bir tepki olarak düşünülebilir. Konular işlenirken siyasî tarihimizden çok kültür ve medeniyet tarihimize ağırlık verilmesi istenmektedir. İlk defa bu programda Türkiye'nin jeopolitiği konusuna yer verilmiştir. 1980'li yıllarda oldukça güncel bir konu olan "Ermeni meselesi" yine ilk defa bu programda ele alınmıştır.

1981 tarihli T.C. inkılâp tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programı. 12 Eylül 1980 tarihinden sonra Millî Eğitimde Atatürk milliyetçiliğine uygun olarak yoğun bir mevzuat ve program çalışmasına girilmiştir. Bu çalışmalardan ilki, gençlerin Atatürk inkılâp ve ilkelerine, Atatürk milliyetçiliğine bağlı ve Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen vatandaşlar olarak yetiştirilmeleri amacıyla ortaokul, lise ve dengi okullar ile yükseköğretim kurumları için *İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük* derslerinin konmasıdır (Sorguç, 1983). İkinci çalışma ise eğitimde Atatürk ve Atatürkçü değerlere ilişkin esaslar üzerinde durulması kararlaştırılarak, 1982 yılında belirlenen öğretim programlarına "Atatürkçülükle İlgili Konular"ın yerleştirilmesidir. Bu uygulama, daha sonra daha da geliştirilerek Atatürkçülük konuları ilk ve ortaöğretim programlarının tamamına aktarılmıştır.

"İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Programı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nun 8.6.1981 tarih ve 106 sayılı kararı ile kabul edilmiş; 6.7.1981 tarih ve 2090 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayımlanmıştır" (Kocaoluk ve Kocaoluk, 1999: 736). "Millî Tarih" dersine ait program gibi, bu derse ait program da bağımsız olarak hazırlanmıştır. Programın içeriği incelendiğinde, T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersinin ortaokulun son sınıfında (ilköğretim sekizinci sınıf) okutulduğu görülmektedir. Programda bu sınıf için belirlenmiş üniteler/bölmeler ve konular özetle aşağıdaki tablo (Tablo 9) üzerinde gösterilmiştir.

Tablo 9. 1981 tarihli T.C. inkılâp tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programında yer alan konular

Bölüm	Bölüm Adı	Konular
-	Giriş	
I	Birinci Dünya Savaşı	Çanakkale Savaşı'nın Türk ve Dünya Tarihindeki Yeri
II	Kurtuluş Savaşı Öncesi Osmanlı İmparatorluğu'nun Durumu	
III	Mustafa Kemal'in Hayatı	
IV	Kurtuluş Savaşı	
V	Türk İnkılâbı	
VI	Türk Ordusu ve Millî Savunma	
VII	Türkiye Cumhuriyeti'nin Dış Siyaseti	Atatürkçü Düşünce Millî Dış Politika Tehdit (Türkiye'ye Yönelik İç ve Dış Tehdit, Türkiye'nin Jeopolitik Önemi)
VIII	Atatürkçülük	
IX	Atatürk'ün Ölümü ve Atatürk'ten Sonraki Durum	
X	İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye	

Kaynak: MEB, 2000: 52-62

Yukarıda ana başlıklar halinde verilen (Tablo 9) sekizinci sınıf T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programında kronolojik tarzda I. Dünya Savaşı'ndan II. Dünya Savaşı'na kadar olan tarihsel sürece yer verildiği görülmektedir. Bu programda yer alan Tarih konularına ait amaçlar incelendiğinde -daha önce yayınlanmış Tarih dersi programlarında olduğu gibi- hemen hemen tamamının disiplin dışı olduğu görülmektedir. Resmi devlet ideolojisine uygun olarak milliyetçi söyleme bu programda da oldukça vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu dersin genel amacı Atatürk'ü ve Atatürkçü düşünceyi öğrencilere tanıtmak, benimsetmek ve sevdirmektir. Ayrıca, "Atatürkçülük" felsefesinin gereklerinin öğrencilerde birer davranış haline getirilmesi de amaçlanmıştır. Bu ders ideolojik kaygılarla okul programlarına yerleştirilmiş olup, bir disiplinden çok öğrencilere belli fikir ve davranışları kazandırmayı hedeflemektedir.

12 Eylül darbesiyle başlayan bu dönemin lideri ve devlet başkanı Orgeneral Kenan Evren aynı gün yaptığı bir konuşmada eğitimle ilgili şunları söylemiştir (akt. Akyüz, 1999: 359):

“Eğitim ve öğretimde Atatürk milliyetçiliğini yeniden, yurdun en ücra köşelerine kadar yaygınlaştıracak tedbirler en kısa zamanda alınacaktır. Yarının teminatı olan evlatlarımızın, Atatürk ilkeleri yerine yabancı ideolojilerle yetişerek sonunda birer anarşist olmasını önleyecek tedbirler alınacaktır. Bu maksatla, hepimizin tek tek saygıyla andığımız öğretmenlerimizin Der’li, Bir’li derneklere üye olarak bölünmelerine müsaade edilmeyecektir. Her düzeyde öğrencinin amacı, Atatürk ilkeleri ve milliyetçiliği ile pekişmiş ve üretime yönelik bilgi ve beceri kazanmak olacaktır.”

Bu sözler, yukarıda incelenmiş olan iki programın fikir bazında dayanağını göstermesi bakımından önemlidir. 1980’li yıllar ile tekrar Atatürk’ün hayatta olduğu 1924–1938 dönemine bir dönüş yaşandığı, Atatürk milliyetçiliğinin ve Türk tarihinin ağırlığının -özellikle Tarih dersi konularında- iyice arttığı söylenebilir. Atatürk’ün Tarih tezi doğrultusunda, onun ölümüne kadar hazırlanmış programlar incelendiğinde konuların Türk tarihi ağırlıklı olduğu görülmektedir (Keskin, 2012a). Ergin (1943: 1484) bu değişimle ilgili şunları söylemektedir: “Atatürk’ün başardığı Türk inkılâbı üzerine okulların Tarih programı yeniden tanzim olundu. Ve okullarda Türk Tarihine ve inkılâp ve Cumhuriyet tarihine önemli bir mevki verildi.” 1980’li yıllarda tekrar Atatürk dönemi Tarih anlayış ve eğitimine dönüldüğünü söylemek yerinde olacaktır.

1990–2000 Yılları Arasındaki Dönem

1980’li yıllarda temel eğitim okulunun adı ilköğretim okuluna dönüştürülmüştü. Bu yıllarda ilköğretim okulu çalışmaları denemeden öteye geçemedi. 18.08.1997 tarihinde çıkarılan yasa ile zorunlu ilköğretim kesintisiz olarak sekiz yıla çıkarıldı (Başaran, 1999). Bu dönemde 1980 askeri müdahalesinin izleri devam etmiştir. İlkokullar için 1968 tarihli İlkokul Programı, ortaokullar için ise 1985 tarihli Millî Tarih ve 1981 tarihli T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programları dönemin sonlarına kadar uygulamada kalmıştır.

1980’li yıllarda çıkarılan öğretim programları incelendiğinde, hepsinin müstakil olarak hazırlandığı gözlenmektedir. 1997 yılında yasaşan sekiz yıllık zorunlu eğitim uygulamasından sonra yayınlanan öğretim programları ise ilköğretim bütünlüğüne dayanmaktadır. İlköğretime geçişten sonra çıkarılmış ilköğretim programlarından biri ise 1998 tarihli *Sosyal Bilgiler* programıdır. Bu program, içeriğinde yer alan Tarih dersi konuları esas alınarak aşağıda incelenmiştir.

1998 tarihli ilköğretim okulu sosyal bilgiler dersi öğretim programı. 1998 tarihli bu program TTKB’nin 02.04.1998 tarih ve 62 sayılı kararı ile kabul edilmiştir. Bu kararda 30.05.1990; 62 ve 15.03.1993; 80 tarih ve sayılı kararlarla kabul edilen 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, 20.04.1985; 67 ve 15.03.1993; 81 tarih ve sayılı kararlarla kabul edilen Millî Tarih Programı ile 24.06.1985; 95 ve 15.03.1993; 79 tarih ve sayılı kararlarla kabul edilen Millî Coğrafya Programı uygulamadan kaldırılmıştır. TTKB tarafından 02.04.1998 tarihinde kabul edilen bu program, Nisan 1998 tarih ve 2487 sayılı Tebliğler Dergisi’nde yayınlanmıştır (MEB, 1998).

Bu program, ilköğretim bütünlüğü esasına göre hazırlanmış ilk Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı olup, ilköğretim okulu 4–7. sınıfları kapsamaktadır. Programda, genel amaçların yanında, sınıflara göre ve üniteler esas alınarak özel amaçlara yer verilmiştir. Genel amaçların, 1968 İlkokul Programı’nda yer alan amaçlarla ufak farklılıklar dışında aynı olduğu görülmektedir. Programda dördüncü ve beşinci sınıf için dört, altıncı sınıf için altı ve yedinci sınıf için ise yedi ünite belirlenmiştir.

Dördüncü sınıf düzeyinde yer alan ünitelerden sadece son ünite Tarih dersine aittir. Tarih dersine ait bu ünite de yer alan konular aşağıda tablo (Tablo 10) olarak verilmiştir.

Tablo 10. 1998 tarihli ilköğretim sosyal bilgiler programında dördüncü sınıf düzeyinde yer alan tarih konuları

No	Ünite Adı	Konular
IV	Tarih, İlk Yurdumuz ve Tarihte Anadolu	A- Tarihin Konusu
		B- Tarih Öğrenmenin Gerekliği
		C- Tarihte Zaman (yıl, yüzyıl, çağ)
		D- Takvim ve Çeşitleri
		E- Türklerin İlk Yurdu ve İlk Türk Devletleri (Başl.10. yy'a)
		F- İlk Türk Devletlerinde Kültür ve Uygarlık
		G- Türk Milletinin Tarihteki Yeri
		H- İlk Çağda Anadolu Uygarlıkları
		I- İlk Çağda Anadolu'da Kurulan Devletlerde Kültür ve Uyg.
		J- Çevre Uygarlıklarının Anadolu'ya Etkisi

Kaynak: MEB, 1998: 543

Beşinci sınıf düzeyinde yer alan ünitelerden ikinci ve dördüncü üniteler Tarih dersine aittir. Tarih dersine ait bu ünitelerde yer alan konular aşağıda tablo olarak (Tablo 11) verilmiştir.

Tablo 11. 1998 tarihli ilköğretim sosyal bilgiler programında beşinci sınıf düzeyinde yer alan tarih konuları

No	Ünite Adı	Konular
II	Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk?	A- Mondros Ateşkes Antlaşması
		B- Kurtuluş Savaşı
		C- Savaş Dönemi
		D- Barış Dönemi
		E- Türk İnkılâbı ve Önemi
		F- Atatürkçü Düşünce Sistemi
		G- Cumhuriyetimizin Kurucusu Atatürk
IV	İslamiyet'in Doğuşu, Yayılışı ve Türkler	A- İslâmiyet'ten Önce Araplar
		B- İslâmiyet'in Doğuşu
		C- İslâmiyet'in Yayılışı İslâm Kültür ve Uygarlığı
		D- Türkler ve İslâmiyet
		E- Orta Asya ve Yakın Doğu'da Kurulan Türk Devletler
		F- O. Asya ve Y. Doğu'da Kurulan Türk Devl. Kültür ve Uyg.

Kaynak: MEB, 1998: 545–548

İlköğretim altıncı sınıf düzeyinde yer verilen ünitelerden üçüncü, dördüncü ve altıncı üniteler Tarih dersine aittir. Bu ünitelerde yer verilen konular özet olarak aşağıdaki tablo (Tablo 12) üzerinde gösterilmiştir.

Tablo 12. 1998 tarihli ilköğretim sosyal bilgiler programında altıncı sınıf düzeyinde yer alan tarih konuları

No	Ünite Adı	Konular
III	Türkiye Tarihi	A- Türklerin Anadolu'yu Yurt Edinmeleri
		B- Anadolu Selçuklu Devleti
		C- Anadolu Türk Beylikleri Anadolu Selçuklu Devleti
		D- Anadolu Sel. Devl. ve Beylikler Dön. Kültür ve Uygarlık
IV	Moğollar ve Diğer Türk Devletleri	
VI	Osmanlı Devletinin Kuruluşu	A- Osmanlı Devl. Kurulduğu Sırada Anad. ve Balk. Durumu
		B- Osmanlı Devletinin Kuruluşu

Kaynak: MEB, 1998: 550–554

İlköğretim yedinci sınıf düzeyinde ise birinci ve yedinci üniteler hariç geriye kalan beş ünite Tarih dersine aittir. Bu ünitelerde yer verilen konular özet olarak aşağıdaki tabloda (Tablo 13) gösterilmiştir.

Tablo 13. 1998 tarihli ilköğretim sosyal bilgiler programında yedinci sınıf düzeyinde yer alan tarih konuları

No	Ünite Adı	Konular
II	İstanbul'un Fethi ve Sonrası	
		A- Yeni Buluşlar ve Sonuçları (Barut, Pusula, Matbaa, Kâğıt) B- Keşifler ve Sonuçları
III	Avrupa'da Yenilikler	C- Rönesans (Nedenleri ve sonuçları) D- Reform (Nedenleri ve sonuçları) E- Aydınlanma çağı F- Sanayi İnkılabı
IV	17 ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti	A- 17. Yüzyılda Osmanlı Devleti B- 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti
V	19 ve 20. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti	C- 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti D- 20. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti ve Yıkılışı
VI	Osmanlı Kültür ve Uygarlığı	

Kaynak: MEB, 1998: 556–560

Programda yer alan genel ve özel amaçlar incelendiğinde⁴, Cumhuriyetin kuruluşundan beri yayınlanmış olan programların çoğunda olduğu gibi disiplin dışı amaçların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Sosyal Bilgiler dersinin esas hedefinin, Cumhuriyet idaresinin istediği özelliklere (Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlı, lâik vb.) sahip vatandaşlar yetiştirmek olduğu vurgulanmaktadır. Cumhuriyet dönemi ilköğretim ve ortaokul Tarih dersi programlarının çoğunda olduğu gibi bu programda da milliyetçilik esastır. Programda göze çarpan diğer bir nokta ise, özellikle Tarih dersi konularında Türk tarihinin ağırlığının -bir önceki dönemdeki gibi- devam etmesidir. 1998 programında -daha önce incelenen Tarih dersi programlarında olduğu gibi- kronolojik tarih öğretiminin esas alındığı görülmektedir. Çalışmanın giriş kısmında da belirtildiği gibi, özellikle küçük yaşlarda (4. ve 5. sınıf düzeyi) çocuklar somut işlemler döneminde olduklarından dolayı soyut ve kronolojik olan Tarih konularını kavrayamazlar.

2000'li Yıllar

2000'li yıllar düşünüldüğünde, tüm dünyada bilimsel, toplumsal ve ekonomik alanda büyük değişim ve gelişmeler yaşanmaktadır. Tüm bunlar ister istemez eğitim sistemi ve programlarında değişimini zorunlu kılmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı 2004–2005 öğretim yılından itibaren ilköğretim 1–5. sınıf programlarının yenileştirilmesine yönelik pilot uygulama başlatmıştır. Bir sonraki öğretim yılında ilköğretim birinci kademe yeni programlar uygulanmaya başlanmıştır. Kademeli geçişin amaçlandığı bu değişiklik günümüzde ortaöğretim programlarına yönelik olarak devam etmektedir. Aşağıda, bu süreçte hazırlanmış yeni Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı, içeriğinde yer alan Tarih konuları esas alınarak incelenmiştir.

2005 tarihli ilköğretim okulu sosyal bilgiler dersi öğretim programı. 2005 yılında yayınlanan ve 2004–2005 öğretim yılında pilot uygulaması yapılan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı 2005–2006 öğretim yılında tüm Türkiye'de uygulanmaya başlanmıştır.⁵ Bu program tamamen öğrenci ve etkinlik merkezli olarak hazırlanmıştır. Oluşturmacı (constructivism) yaklaşımın hâkim olduğu program, diğer gelişmiş ülkelerde (özellikle ABD) uygulanan programlarla büyük benzerliklere sahiptir.

⁴ 1998 tarihli bu programa ait genel ve özel amaçlar 1968 tarihli İlkokul Programı'nda verilen amaçlarla büyük oranda aynıdır. Bu nedenle, tekrar olmaması için amaç cümleleri yeniden verilmemiştir (1968 tarihli programda yer alan amaçlar için bkz. Tablo 3).

⁵ 2005–2006 öğretim yılında ve ilköğretime yönelik olarak uygulamaya sokulan yeni programlarda kademeli bir anlayış benimsenmiştir. İlk yıl (2005–2006 öğretim yılı) sadece ilköğretim I. kademe (1–5. sınıflar) için yürürlüğe giren programlar, sonraki senelerde tüm ilköğretime kapsayacak şekilde kademeli olarak uygulanmaya başlanmıştır.

2005 tarihli Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın girişinde Sosyal Bilgiler dersinin amaçları, 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunundaki Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları esas alınarak şöyle belirlenmiştir:

I. Genel Amaçlar Madde 2. Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini;

1. Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; ... yurttaşlar olarak yetiştirmek; (MEB, 2005: 5)

Yukarıda verilmiş olan amaç incelendiğinde ilk göze çarpan husus birinci maddede yer alan ve Türk milletinin bütün fertlerinin “Türk milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren” yurttaşlar olarak yetiştirilmesinin istenmesidir. Bu amaç cümlesi bu araştırmada incelenen tüm programlarda -özelde de Tarih dersi öğretim programlarında- yer almaktadır. Bu amacın tamamen disiplin dışı olduğu ve milliyetçilik olgusuna dayandığı söylenebilir.

Amaçların devamında ise şu ifadeler yer almaktadır:

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır (MEB, 2005: 5).

Yukarıdaki alıntıda verilmiş olan hedefe Cumhuriyet dönemi programlarının tamamında yer verilmiştir. Bu hedefinde disiplin dışı olduğu ve Sosyal Bilgiler/Tarih dersine çok önemli bir misyon yüklediği söylenebilir.

2005 tarihli Sosyal Bilgiler programında 1998 ve daha önceki programların aksine *yapılandırmacı* eğitim akımı benimsenmiştir. Bu program incelendiğinde Sosyal Bilgiler dersi için ilköğretim 4–7. sınıf düzeyinde sekiz tane öğrenme alanının⁶ belirlendiği görülmektedir. Bu sayı daha sonra dokuza çıkarılmıştır. Sosyal Bilgiler dersi için belirlenen öğrenme alanları aşağıdaki tablo (Tablo 14) üzerinde gösterilmiştir.

Tablo 14. 2005 tarihli ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programında yer alan öğrenme alanları

1. Birey ve Toplum
2. Kültür ve Miras
3. İnsanlar, Yerler ve Çevreler
4. Üretim, Dağıtım ve Tüketim
5. Zaman, Süreklilik ve Değişim
6. Bilim, Teknoloji ve Toplum
7. Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler
8. Güç, Yönetim ve Toplum
9. Küresel Bağlantılar

Kaynak: MEB, 2008

Öğrenme alanları incelendiğinde bir ya da birden fazla akademik disiplini içerdikleri görülmektedir. “Birey ve Toplum,” psikoloji ve vatandaşlık bilgisini; “Kültür ve Miras”, antropoloji, tarih ve vatandaşlık bilgisini; “İnsanlar, Yerler ve Çevreler,” coğrafyayı; “Üretim, Tüketim ve Dağıtım” ekonomiyi; “Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler” ve “Güç, Yönetim ve Toplum” sosyolojiyi, vatandaşlık bilgisini ve hukuku içermektedir. “Bilim, Teknoloji ve Toplum” ile “Küresel Bağlantılar” ise disiplinler arası alanlardır.

2005 Sosyal Bilgiler programı genel olarak incelendiğinde, 1998 tarihli programdan belirgin bir biçimde farklı olduğu görülmektedir. 1998 programında Tarih ünite ve konuları belirgin bir biçimde ve kronolojik olarak verilmiş iken, bu programda öğrenme alanları, kazanımlar⁷ ve etkinlikler içinde dağınık bir yapıda

⁶ Birbiri ile ilişkili beceri, tema ve kavramların bir bütün olarak görülebildiği, öğrenmeyi organize eden yapıya öğrenme alanı denir. Öğrenme alanları her ders için ayrıdır. Çünkü her derste öğrenilmesi gereken kavram, tema ve beceriler birbirlerinden farklıdır. Fakat bir ders içerisinde dersin görüldüğü tüm sınıflarda öğrenme alanları aynıdır.

⁷ Kazanımlar; öğrenme süreci içerisinde, planlanmış ve düzenlenmiş öğrenmeler yoluyla öğrencilerin kazanması gereken bilgi, beceri, tutum ve değerlerdir.

yer almaktadır. Kısacası Tarih konuları yeni programda bir disiplin olarak değil, sosyal hayata ilişkin problemlerin çözümüne yardımcı bir alan olarak yer almaktadır (Şimşek, 2007).

Sonuçlar ve Tartışma

Aşağıda bu araştırmanın bulgularından hareketle ulaşılan sonuçlar maddeler halinde verilmiştir. Ayrıca sonuçlar, daha önce yapılmış araştırmaların sonuçları ile karşılaştırılarak tartışılmıştır.

- 1970'li yıllardan günümüze kadar yayınlanmış ilköğretim okulu Tarih ders programları ve konuları incelendiğinde; on yıllık devrelerde siyasi ve sosyal olaylara paralel olarak değişimlerin yaşandığı tespit edilmiştir. Keskin (2012b) çalışmasında politik ve ideolojik yaklaşımların ortaokul Tarih öğretim programlarına yansıtıldığını tespit etmiştir. Bu bulgu çalışmanın sonuçları ile örtüşmektedir. Ayrıca Keskin (2012b) çalışmasında dönemsel bir sınıflamaya da gitmiştir. Bu sınıflamada 1960-1980 yılları arası *Kaotik Dönem*, 1980-1990 yılları arası *Askeri Müdahale Dönemi*, 1990-2000 yılları arası *Değişim Dönemi* ve 2000'li yıllar ise *Küreselleşme Dönemi* olarak verilmiştir. Bu çalışmanın da kapsamında yer alan bu dönemlerin siyasi anlayış ve uygulamaları hazırlanan Tarih programlarına/konularına yansıtılmıştır.
- 1970-1980 yılları arasında uygulamada olan programlardaki Tarih konuları incelendiğinde ilköğretim ve ortaokul arasında bir irtibatsızlığın olduğu görülmüştür. İlkokul tarih konularında ağırlık Türk tarihi konularına ait iken, ortaokulda tek parti döneminin Hümanizma hareketinin etkilerinin devam ettiği ve eskiçağ, Yunan ve Roma tarihi konularına yer verildiği tespit edilmiştir. Bu sonuç Keskin (2012b) tarafından hazırlanan çalışmanın sonuçları ile örtüşmektedir. Aktekin (2009) çalışmasında Tarih derslerinin ulusal kimlik oluşturmada önemli görüldüğünü ve bu anlayışın Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar devam ettiğini belirtmektedir. Bu bulgu araştırmanın sonuçları ile çelişmektedir. Zira 1938-1950 yılları arasında uygulanan Türk Hümanizması bu dönemde hazırlanan Tarih programlarına yansıtılmıştır. Bu dönemde Türk tarihine verilen ağırlığın azaldığı, Yunan ve Roma tarihi konularının ise ağırlık kazandığı araştırmalarda belirtilmektedir (Yiğit, 1992; Elbir ve Karakaş, 2007; Keskin, 2008). Bu nedenle Cumhuriyet dönemi boyunca ulusal bir tarih uygulamasından bahsetmek mümkün değildir.
- 1970-80 döneminde yayınlanmış öğretim programları dönemin siyasal ve sosyal olaylarının da etkisiyle pek uygulama şansı bulamamıştır. 1970'li yıllar tüm Dünya'da olduğu gibi ülkemizde de ekonomik bunalım yıllarıdır. Buna ek olarak cereyan eden sağ-sol çatışması da durumu daha da kötüleştirmiştir. Tüm bu olumsuzluklar eğitimi de etkilemiş ve bu dönemde girilen pek çok uygulama yarım kalmıştır.
- Silahlı kuvvetlerin askeri müdahalesi ile başlayan 1980-90 döneminde Türk tarihi ve Atatürk milliyetçiliğine verilen önem çok artmıştır. 1985 tarihinde ortaokul için yayınlanan Milli Tarih dersi programı daha önce -özellikle ortaokul düzeyinde- okutulan Tarih konularına bir tepki niteliği taşımaktadır. Çünkü daha önce yayınlanan ortaokul Tarih programları -yukarıda da belirtildiği üzere- ulusal kimliğe aykırı olarak Yunan ve Roma tarihi konularına ağırlıklı olarak yer vermektedir. Copeaux (2003) Dilek (2007) ve Koçak (2009) bu dönemi "*Türk-İslam Sentezi*" olarak isimlendirmektedir. Bu dönemde Türk tarihi konularına -özellikle İslamiyet sonrası Türk tarihi ağırlıklı olmak üzere- büyük oranda yer verildiğini de eklemektedirler. Bu bulgular araştırmanın sonuçlarını desteklemektedir.
- İncelenen dönemler içinde 1980-90 dönemi Atatürkçülük ve Atatürk milliyetçiliğine en çok yer verilen zaman dilimidir. Ortaokul ve lise programlarına T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersleri konulmuş ve bu dersler zorunlu olarak okutulmuştur. Keskin (2012b) çalışmasında bu dersin ortaokul düzeyindeki programı incelendiğinde, ideolojik kaygılarla hazırlandığı ve temel amacın öğrencilere belli fikir ve davranış kalıplarını aşılama olduğunu belirtmektedir. Bu bulgu araştırmanın sonuçlarını desteklemektedir.

- 1990–2000 yılları arasındaki Tarih konuları incelendiğinde, bir önceki dönem ile büyük benzerlikler taşıdığı; ilkokul ve ortaokul için ayrı ayrı hazırlanmış programların ilköğretim bütünlüğüne yönelik olarak değiştirildiği görülmektedir.
- 2005 yılına kadar hazırlanmış programlardaki Tarih konuları incelendiğinde tamamında kronolojik tarih öğretimi anlayışının hâkim olduğu görülmektedir. İncelenen programlar içinde kronolojik tarih öğretimine yer vermeyen tek program 2005 tarihli Sosyal Bilgiler programıdır. Şimşek (2005) ve Keskin (2012b) çalışmalarında 2005 programının Tarih konuları incelendiğinde daha önceki tüm programlarda mevcut olan kronolojik anlayışın terk edildiğini ve konuların sosyal hayatla ilişkilendirildiğini belirtmektedirler. Bu bulgu araştırmanın sonuçları ile örtüşmektedir.
- 1970 yılından günümüze Tarih dersine yüklenen misyonun “Cumhuriyet idaresinin istediği nitelikte vatandaşlar yetiştirmek” olduğu anlaşılmaktadır. Kaplan (1999) çalışmasında ilgili literatür ve belgeler incelendiğinde, Cumhuriyetin ilanından itibaren Türkiye’de eğitimin temel amacının ulusal bilinç aşılama, vatandaşlığı ve vatanserverliği teşvik amacına hizmet ettiğini belirtmektedir. Devlet görevlerini yerine getirirken ve yeni kuşaklara vatandaşlık bilincini aşılamak en önemli desteği eğitimden alır. Konu devletin ideolojisi olunca, eğitim politikaları da siyasal içerikli olmak zorundadır. Devlet ideolojisinin yaşatıldığı kurumlar olan okullar bu ideolojiyi bireye kazandırmak için derslerin öğretim programlarını kullanabilirler (Dilek, 2007). Tarih dersi/konuları bu bağlamda geçmişten günümüze çocuklara milli bilinç aşılama bir araç olarak görülmüştür.
- İncelenen tüm programlardaki Tarih dersi genel ve özel amaçlarının disiplin dışı olduğu tespit edilmiştir. Dilek (2007)’e göre disiplin içi amaçlar, disiplinin kendi içindeki bulgularına dayanır. Toplumsal yargı ve kaygılardan uzaktır. Disiplin dışı amaçlar (sosyal amaçlar) ise disiplinin bulgularından çok toplumsal kaygılara dayanır. Amaç disiplin öğretiminden ziyade, öğrencilere bazı kültürel değerleri, fikirleri vb. aşılamaaktır.
- 2005 programına gelinceye kadar Tarih eğitiminin vatandaşlık ve kimlik aktarımında bir araç olarak görüldüğü geleneksel yaklaşımın benimsendiği söylenebilir. 2005 programıyla birlikte Tarih dersine yüklenen misyon da değişmiştir. Şimşek (2005) bu programda Tarih konularının disiplin olarak değil, sosyal hayata ilişkin problemlerin çözümüne yardımcı bir alan olarak yer aldığını belirtmektedir. Bu bulgu araştırma sonuçlarını desteklemektedir.
- 2005 yılına kadar hazırlanmış tüm programlarda gördüğümüz milliyetçilik anlayışının bu programda değiştiği tespit edilmiştir. Bu programda milli değerlerin yanında evrensel değerleri de içeren liberal bir milliyetçilik anlayışı benimsenmiştir. Keskin (2008) ve Ertürk (2006) tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda benzer sonuçlara ulaşılmıştır.
- Cumhuriyet döneminde yayınlanmış Tarih programları içinde çokkültürlü eğitime az da olsa yer veren tek program 2005 tarihli Sosyal Bilgiler programıdır. Bu derse ait program incelendiğinde, çokkültürlü eğitime yer verildiği görülmektedir (Ertürk, 2006; Cırık, 2008; Keskin, 2008; Açıkalın, 2010; Keskin ve Yaman, 2012). Cırık (2008) ve Açıkalın (2010) çalışmalarında ortak olarak son yayınlanan Sosyal Bilgiler programında çokkültürlü eğitime yer verildiğini belirtmektedirler. Açıkalın (2010) çalışmasında, öğrencilerin dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan insanların yaşayışları ve kültürel öğeleri hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlayan “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında çokkültürlü öğelerin varlığından bahsetmektedir. Bu bulgular araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir.

Kaynakça

- Açıkalın, M. (2010). Sosyal bilgiler eğitiminde yeni yaklaşımlar: Çokkültürlü ve küresel eğitim. *İlköğretim Online*, 9(3), 1226-1237.
- Aktekin, S. (2009). Türkiye’de tarih eğitimi. S. Aktekin, P. Harnett, M. Öztürk ve D. Smart (Ed.) *Çokkültürlü Bir Avrupa İçin Tarih ve Sosyal Bilgiler Eğitimi* içinde (s. 27-44). Ankara: Harf Eğitim Yayıncılığı.

- Akyüz, Y. (1999). *Türk eğitim tarihi*. Genişletilmiş 7. Baskı. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Ata, B. (1998). *John Dewey ve Türkiye’de ilköğretimde tarih öğretimi (1923–1930)*. Atatürk’ün Cumhuriyetin İlanından Sonraki Hedefleri Sempozyumu. Kocaeli Üniversitesi ile Atatürk Araştırma Merkezi, 4–5 Haziran 1998.
- Başaran, İ. E. (1999). Türkiye’de eğitim sisteminin evrimi. Kolektif. *75 Yılda Eğitim içinde* (s. 91-110). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Cırık, İ. (2008). Çok kültürlü eğitim ve yansımaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 27-40.
- Copeaux, E. (2003). Türkiye’de 1931-19932 arasında tarih ders kitapları, O. Köymen (Ed.) *Tarih Eğitime Eleştirel Yaklaşımlar içinde* (s. 107-113). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Demircioğlu, İ. H. (2007). *Tarih öğretiminde öğrenci merkezli yaklaşımlar*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Dilek, D. (2007). *Tarih derslerinde öğrenme ve düşünce gelişimi*. 3. Basım. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Elbir, B. & Karakaş, Ö. (2007). Cumhuriyet dönemi Türk kültür ve edebiyatında hümanizmin etkileri. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish and Turkic*, 2(4), 381-392.
- Ergin, O. (1943). *Türkiye maarif tarihi*. C. 5. İstanbul: Osmanbey Matbaası.
- Ertürk, E. (2007). *Ders kitaplarında toplum, yurttaşlık, vatanseverlik ve ekonomi anlayışının dönüşümü: 1997 ve 2004 ilköğretim sosyal bilgiler ders kitapları üzerine bir içerik analizi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaplan, İ. (1999). *Türkiye’de milli eğitim ideolojisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keskin, Y. (2002). *II. Meşrutiyet’ten günümüze kadar uygulanmış olan sosyal bilgiler öğretim programlarının analizi ve karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Keskin, Y. (2008). *Türkiye’de sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimi: tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin araştırılması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Keskin, Y. (2012a). Milli eğitim bakanı Hasan Ali Yücel döneminde ortaokul-lise tarih programları ve ders kitaplarındaki dönüşüm. *Akademik Bakış*, 30.
- Keskin, Y. (2012b). Cumhuriyet dönemi ortaokul tarih programlarına yönelik bir analiz: politik ve ideolojik yaklaşımların programlara yansımaları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(40), 109-128.
- Keskin, Y. & Yaman, E. (2012). İlköğretim sosyal bilgiler programı ve ders kitaplarında yeni bir paradigma: çokkültürlü eğitim [Öz]. *I. Uluslararası Eğitim Bilimleri Sempozyumu Bildiri Özetleri içinde* (s. 252). Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Kocaoluk, F. & Kocaoluk, M. Ş. (1999). *İlköğretim okulu programı ve 1–8 sınıfların yıllık planı*. 31. Bs. C. 2. Tarsus: Kocaoluk Basım ve Yayınevi.
- MEB (1969). *İlkokul programı*. 2. Bs. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB (1973). *Ortaokul sosyal bilgiler, fen bilgisi ve matematik müfredat programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB (1981). Atatürk ilkeleri ve inkılâp tarihi dersi öğretim programı. *Tebliğler Dergisi*. Sayı: 2087.
- MEB (1995). *Ortaokul programı (İlköğretim II. Kademe)*. 2 Bs. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB (1998). İlköğretim okulu sosyal bilgiler dersi öğretim programı. *Tebliğler Dergisi*. Sayı: 2487, 531–568.
- MEB (2000). *İlköğretim okulu ders programları (sosyal bilgiler programı 6–7, inkılap tarihi ve Atatürkçülük programı 8, vatandaşlık ve insan hakları eğitimi programı 7–8)*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB (2005). *Sosyal bilgiler öğretim programı*. <http://programlar.meb.gov.tr> adresinden 21.07.2009 tarihinde alınmıştır.

- MEB (2008). *Sosyal bilgiler öğretim programı*. <http://programlar.meb.gov.tr> adresinden 21.07.2009 tarihinde alınmıştır.
- Öztürk, C. (2006). Sosyal bilgiler: toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış. C. Öztürk (Ed.). *Hayat Bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi yapılandırmacı bir yaklaşım* içinde (s. 21-50). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Sorguç, B. (1983). Cumhuriyet ve 60'ıncı yılında eğitim. *Milli Eğitim*, 62, 9-16.
- Şimşek, A. (2005). İlköğretimde tarih öğretimi açısından 1998 ve 2004 ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programlarının karşılaştırılması. *II. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi* içinde (s. 310-321). Van.
- Şimşek, A. (2007). Türkiye'de tarih öğretimin ulusallığı ve Avrupa merkezilik. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(1): 9-38.
- Turgut, O. (1992). *Cumhuriyet dönemi ilk ve ortaöğretim programları ve bu programlardan alınan öğrenim belgelerinin değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Vella, Y. (2001). Yaratıcı tarih öğretimi. Çev. Bahri Ata. *Milli Eğitim*, 150.
- Yıldırım A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. 8. Bs. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yiğit, A. A. (1992). *İnönü dönemi eğitim ve kültür politikası*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.